खाद्य असुरक्षा तथा भोकमरी अवस्थाको स्थलगत स्थिति अध्ययन कार्यदलको प्रतिवेदन

विषयसूची

दैलेखको नक्सा

सन्दर्भ शब्द सूचि

परिचय तथा धन्यवाद

सत्य तथ्य खाद्य स्थिति खोजी कार्यदल

अध्ययन विधिः जिल्ला तथा स्थलगत भ्रमण, अर्न्तवार्ता लक्षित समूह छलफल तथा सार्वजानिक भेटघाट

नेपालमा खाद्य असुरक्षाः मध्य पश्चिम पहाडी क्षेत्रको सन्दर्भमा

सुझावहरु

नेपाल सरकारलाई

दातृनिकाय र संघसंस्थालाई

अनुसूचिहरु

अनुसूची १ : **कार्यदल** प्रतिनिधि मण्डल

अनुसूची २ : समुदाय भ्रमण

अनुसूची ३ : सुर्खेतमा सरकारी निकायसँग अर्न्तवार्ता

अनुसूची ४: प्रेस वक्तव्य

दैलेखको नक्सा

सन्दर्भ शब्द

ए.डि.बी.	९ब्म्द्य०	एसियाली विकास बैंक
ए.पि.पि.	९बएए०	कृषि गुरूयोजना
डि.डि.सि.	९म्म्क्र०	जिल्ला विकास समिति
एफ.ए.ओ.	९ँब्इ०	खाद्य तथा कृषि संगठन
एफ.एफ.एम	९ँः०	तथ्य पत्ता लाउने कार्य दल (मिसन)
आई.सि.इ.एस.सि.आर.	९क्ष्क्रभ्क्रच०	आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकार बारे अर्न्तराष्ट्रिय महासन्धि
आई.एम.एफ.	९क्ष्ँः०	अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोष
एन.एफ.सि.	९लँक्र०	नेपाल खाद्य संस्थान
एन.जि.ओ.	९ल्न्इ०	गैर सरकारी संस्था
एन.एच.आर.सि.	९ल्ज्चक्र०	राष्टि्रय मानवअधिकार आयोग
ओ.एच.सि.एच.आर	९इज्क्रज्च०	मानव अधिकार उच्च आयुक्तको कार्यालय
पि.ए.एफ.	९एबँ०	गरिबी निवारण सहयोग
यू.डि.एच.आर.	९गम्ज्च०	संयुक्त राष्ट्र संघीय मानवअधिकारको विश्वव्यापी घोषणा पत्र
यू.एन.डि.पि.	९गल्मए०	संयुक्त राष्ट्र संघीय विकास कार्यक्रम
डब्लू.एफ.पि.	९धँए०	विश्व खाद्य कार्यक्रम
याक नेपाल	९ थ्बक्र ल्भउबा ०	परिर्वतनका लागि युवा कार्याक्रम

धन्यवाद

संयुक्त राष्ट्रसंघीय खाद्य तथा कृषि संगठन ९ँब्इ० को प्रतिवेदन अनुसार विश्वका करिब आधा भन्दा बढि जनता भोकमरीको समस्याबाट पीडित छन् । सहस्राब्दी लक्ष्यले सन् २०१५ सम्ममा यो संख्या आधा घटाउने लक्ष्य लिएतापनि दृढ प्रतिबद्धता र द्रुत गतिको आर्थिक सामाजिक सुधार बिना प्राप्त गर्न सकिने छैन । नेपालमा पनि भोकमरीको समस्या व्यापक रुपमा रहेको छ र संकटपूर्ण अवस्थामा पुगेको छ ।

नेपालको सीमानाभित्र बस्ने जनताहरूको आशा एवं अपेक्षा भनेको लोकतान्त्रिक शासनपद्धतिको स्थापना भई भोकरहित जीवन यापन गर्न सकियोस् भन्ने रहेको छ । यस कार्यदलले सम्बन्धित क्षेत्रको भोकापिडित समाधान गर्न तथा मानव अधिकारको संरचना संस्थापनमा योगदान पुयाउन सहयोग गर्नेछ भन्ने पूर्ण अपेक्षा राखेको छ । प्रथम प्रत्याभूती खाद्य सरोकारको

यो प्रतिवेदन एउटा संयुक्त प्रयास हो । मिशनका सदस्यहरू तथा उहाँहरूको स्थानीय संस्थाहरू प्रति आभार व्यक्त गर्दछौं । विशेष गरेर सहभागी संस्थाहरू, क्षेत्रिय प्रशासन कार्यालय, सुर्खेत,क्षेत्रीय कृषि निर्देशक,नेपाल खाद्य संस्थान आदी ले कार्यक्रमलाई सूचारु र सहजरुपले अगाडि बढाउन गरेको सहयोग र कर्मचारीहरूले गरेको अथक कार्यलाइ धन्यवाद नदिरहन सकिन्न ।

डा. केशव खडका,
संयोजक
सत्य तथ्य खाद्य स्थिति खोजी कार्यदल

कार्यदल (मिशन)को प्रारम्भीक प्रतिवेदन

मानव अधिकारको दृष्टिकोणबाट दैलेखको भोकमरी ९ज्ञालनभच० तथा वर्तमान खाद्य असुरक्षा ९ँययम क्ष्लकभअगचष्तथ०स्थिति को लेखाजोखा गर्ने, कार्यदलले खासगरी उत्पादनमूलक स्रोत र साधन माथिको सीमित पहुँच वा अभाव, एवं पूर्वाधार विकाससँग संम्बन्धित आन्तरिक विस्थापन कृषि क्षेत्रको सुधार तथा कृषकहरूको अधिकार, तथा खाद्यान्न सहयोगको असरमा ध्यान दिएको थियो । आदिवासी जनजाति, महिला तथा दलितहरूको अधिकारमा पनि विशेष जोड दिइएको थियो ।

कुल पाँच जना प्रतिनिधिहरू स्थलगत भ्रमणको लागि दैलेखको लागि गएको थियो । कार्यदल प्रतिनिधिहरूको पूरा सूची तथा अन्तर्वार्ताको सूचि यसै प्रतिवेदनको अनुसूचीमा उल्लेख गरिएको छ ।

पृष्ठभुमी :

नेपालको खाद्य स्थिती संवेदनशिल रहेको सर्वविदितै छ । समग्रमा देशको खाद्य स्थिती सामान्य रहेको तथ्याङ्कले देखाउछ तर वास्तविकता अत्यन्तै जटिल र गम्भिर खाद्य संकटपूर्ण रहेको देखिन्छ । नेपाललाई अति कम विकसित राष्ट्रको सूचिमा राखिएको छ र संयुक्त राष्ट्र संघिय विकास कार्यक्रम (यू.एन.डि.पि) को मानव विकास प्रतिवेदन-२००६ अनुसार जम्मा १७७ राष्ट्रमध्ये १३८ औं स्थानमा रहेको छ । ३१ प्रतिशत जनता गरिबीको रेखा मुनि रहेका अनुमान गरिएको छ भने ३४ प्रतिशत जनता दैनिक १ अमेरिकी डलरभन्दा कममा बाचिरहेका छन् । हिमाली जिल्लाहरूमा गरिबीको स्थिति झन चर्को छ । १६ वटा हिमाली जिल्लाहरू मध्ये १३ वटा र ३९ वटा पहाडि जिल्लाहरू मध्ये २१ वटा जिल्लामा कम उत्पादन भई खाद्यान्न अभाव हुन्छ ।□ वयस्कहरू मध्ये ४४ प्रतिशत मात्र साक्षरत छन् जुन विश्वको सबैभन्दा न्यून साक्षरता दर हो । शिशु तथा ५ वर्ष मुनिको बाल मृत्युदर, क्रमशः१००० जन्म मध्ये ५९ र ८२ छ, जुन उच्च मृत्युदर हो । औसत आयु ६२ वर्ष छ ।

कृषिक्षेत्रले नेपालको अर्थतन्त्रको ठूलो हिस्सा ओगटेको छ र यो क्षेत्रको योगदान कूल निर्यातको ८२ प्रतिशत छ ।□ तर सन् १९८० को दशक देखि कृषि उत्पादन तुलनात्मक रुपले घटेको छ र कूल ग्रार्हस्थ उत्पादन (जीडिपी) मा कृषिक्षेत्रको हिस्सा विगत २० वर्षमा ६६ प्रतिशत बाट झरेर ३८ प्रतिशतमा पुगेको छ ।□ सन् १९९०को दशकमा नेपालले खाद्यान्न आयात गरेको

थियो । ज्यालादारी र परिवारको सदस्यहरूले सहर तथा विदेशमा काम गरेर पठाएको पैसा (रिमिट्यान्स्) नै ग्रामीण भेगको गरिब परिवारहरूको महत्वपूर्ण आयस्रोत भएको छ ।

विगत दश वर्षको तथ्याङ्क केलाउँदा आ.ब. २००६/०७ को एक वर्ष मात्र २० हजार मेट्रिक्क टन अपूग रहेको र अन्य सबै वर्षमा खाद्य उत्पादन आवश्यकता भन्दा बढि रहेको देखाएता पनि विगत पन्ध्र वर्षको सुदुर तथा मध्य पश्चिमाञ्चलका पहाडी तथा हिमाली जिल्लाहरुमा सधैं खाद्य अभाव रहेको व्यावहारिक स्थिति छ । खाद्य सुरक्षा र खाद्य अधिकारको दृष्टिले यो स्थितिलाई विश्लेषण गर्दा के स्पष्ट देखिन्छ भने सरकारी वितरण व्यवस्थामा मानवअधिकार वादी दृष्टिकोणको सक्त कमीको परिणती हो । पश्चिमी पहाडी क्षेत्रका समुदाय पिडितहरुले खेप्नु परेको भोक, असुरक्षाको निरन्तर पिडा, स्थानीय रुपमा अपर्याप्त उत्पादन, आवश्यकता परिपूर्तिको भरपर्दो संयन्त्रका अभाव र दुर्वल प्रशासनको निरिहता सँग सम्बद रहेको देखिन्छ ।

विगत वर्षको पछिल्लो आधा देखि अर्न्तराष्ट्रिय तथा राष्ट्रिय रुपमा खाद्यान्नको चर्को भाउवृदि, इन्धनको बढ्दो मुल्य, यातायात विश्रङ्खला अनपेक्षित दैविप्रकोप, राजनैतिक अस्थिरता र प्रशासनीक निकम्मापन आदिको परिप्रेक्षमा वर्षातको शुरुवात सँगै स्थानीय पत्रपत्रिका र सञ्चार माध्यममा खाद्य अभाव र भोकमारीको स्थिती सार्वजानिक हुने क्रम अत्याधिक बढ्यो । दैलेखको गमौदिमा खाद्य अभावमा मृत्युवरण गर्न वाध्य समेत भएको सूचनाले स्थितिको गम्भिरता प्रति ध्यानाकर्षण गरेको परिप्रेक्ष्यमा त्यहाँको वास्तविक स्थितीको अवलोकन, विश्लेषण गर्न यो सत्य तथ्य खाद्य अनुसन्धान कार्यदल कार्यरत रहयो ।

यस नियोगले स्थानीय कार्यक्षेत्रको प्रारम्भिक कार्य बानगकत ज्ञद्द तारिख देखि शुरु गरी १५ तारिखमा ग्ल अन्तर्गतको इज्ञ्रच को कार्यलयमा, को नेपालगञ्ज स्थित च्च्ल, ऋधक्ष्ल, ल्ज्च्ञ्र, धँए खाद्य संस्थान अधिकार संजाल, थ्ब्ञ्र ल्भउर्बा आदि सँग संवद्धभई मध्यपश्चिमाञ्चलको समग्र खाद्य स्थितीको मुल्याङ्कन छलफल गरियो । छलफलको क्रममा मध्यपश्चिमाञ्चलका पन्ध्र जिल्ला मध्ये दक्षिण सम्म मैदानी पाँच जिल्ला बाहेक सबै जिल्लाको खाद्य स्थिती नाजुक रहेको तथ्य प्रष्ट पार्नु भयो ।
छलफलको क्रममा कालिकोट, हुम्ला, मुगु, डोल्पा, बाजुरा, आछाम, दैलेख, रुकुम र जाजरकोट जिल्लाहरु खाद्य असुरक्षाको दृष्टिले अति प्रभावित रहेको पाईयो । धँए र कृषि मन्त्रालयको तत्कालिन अध्ययनले देखाएका उक्त क्रममा हिमाली जिल्लाहरुको प्रतिनिधित्व हुम्ला जिल्लाले र पहाडी जिल्लाको प्रतिनिधित्व दैलेखले गर्ने पुष्टि भएकाले कार्यदलले दुवै जिल्लामा स्थलगत अध्ययन गर्ने सोच बनायो । तर लगातारको वर्षा, हुम्लाको कच्चि विमानस्थल र १० तारिख देखि हवाईजहाजले उडान गर्न नसकेको परिप्रेक्ष्यमा स्थलमार्गबाट दैलेखको सम्बन्धित क्षेत्रमा अध्ययन गर्ने उद्देश्य साथ कार्यदल अगाडि बढ्यो ।

अध्ययन विधि :

लक्षित समुह छलफल तथा स्थानीय लक्षित व्यक्ति, जनसमुदाय, बजारको प्रतिक्रिया संकलन

यस अध्ययनको क्रममा दैलेख जिल्लाको नोउले कटुवाल र खड्का वाडा गाविसहरुको अवलोकन

उत्पादनमा ह्रास :

सिंचाईको बैकल्पिक उपाय व्यवस्थित नभएको र जथाभावि रासायनिक मल आदिको प्रयोगले उत्पाद घट्न गएको छ । कतिपय परिवारले ६/८ महिना खानपुग्ने स्थितीबाट केहि वर्ष यता तिन महिना पनि खाद्य नपुगेको गुनासो व्यक्त गरे ।

विदेश पलायन :

खाद्य अभावकै कारण केटोकटी र महिलाहरुलाई घरपरिवारमा छोडि खेतिपातीमा काम काज नहुने हिउँदको समय खासगरी कात्तिक देखि बैशाख सम्म विदेश (उत्तर भारतका केही शहरहरु लखनउ, दिल्ली, बम्बई आदि) जाने गर्दछन् । यसबाट श्रम शाक्तिको अभावमा कृषि उत्पादन न्यून हुन जाने र विदेशको आर्कषणका कारण यो एक प्रकारको वार्षिक पात्रो को रुपमा रहेको देखिन्छ ।

बढ्दो ऋण :
माथिका बुँदाहरुको समग्र प्रभाव घरमा रहेक महिला बुढाबुढि तथा केटाकेटीले ऋण गर्ने र छाक टार्ने कार्यलाई बढवा दिईएको पाईयो । विदेश गएको नाममा रु. ६०,००० सम्म ऋण पुगेका गुनासो पनि धेरैले गरे ।

आयतित अन्नको दुस्प्रभावः
खाद्यन्न अभाव रहेको यस क्षेत्रमा संकटका बेला तुलनात्मक रुपमा गुणस्तरीय चामल सहयोग स्वरुप न्यूनमुल्यमा पाईने भएकाले केहि वर्षयता खेतीपातीमा ध्यान नदिने र परिश्रमलाई दुःख मानी काम नगर्ने प्रवृतिको विकास भएको पनि पाईयो । उदाहरणका लागि विदेश नजाने र सहयोगको अन्नमा पनि भर नपर्ने केही घरपरिवारले आफ्नै खेतिपातीबाट जेनतेन खान पुऱ्याएको र अहिले सम्म एक पैसा पनि ऋण नलिएको सुखद समचार पनि सुनाए ।

उत्पीडित जातिका छुट्टै समस्या :
दलित तथा उत्पीडित जातिहरु खाद्य जोखिममा रहेको खाद्य उत्पादनको श्रोत साधनमा पहुँच नभएकोले कृषि सुधार तथा अन्य कुनै पनि कार्यले (विश्व खाद्य कार्यक्रम समेत) खाद्य स्थितीमा सुधार नल्याईएको छलफल कार्यक्रममा उपस्थित दलित समुदायहरुले गरे । परम्परागत सीप विकास गरी आधुनिक पेशामा संलग्न हुन विदेश गएकोमा तल्लो स्तरको कडा परिश्रम मात्र गर्नु परेकोले वैकल्पिक पेशा विकासको बाटोमात्र वर्षदिन खाद्य सुरक्षित रहन सक्ने बताए ।

खाद्य वानीको परिवर्तन :
छलफलमा र सामान्वीकरण गरेपछि खड्का वाडा गाविसको वडा नं. २ र वडा नं. ४ लक्षित समूह छलफल तथा तल्लो डुङ्गेश्वर वजारमा वरपरवाट भएको जनसाधारण संग सुगम संकलन गरियो । यस बाट प्राप्त स्थलगत सुचनाका आधारमा क्षेत्रीय कार्यलय सुर्खेतका पदाधिकारी तथा नेपालगन्जका अन्तरिम संघ संस्थाहरुसंग नीतिगत तथा कार्य कमिक छलफलहरुले गरियो । यस छलफमा निम्न निर्ष्कसहरु

यातायातको सुविधा पुगेका क्षेत्रहरुमा तयारी खाद्य (चाउचाउ) आदिको प्रचलन बढेको, स्थानीय उत्पादन बिक्री गरी यस्ता खानेकुरा किन्ने बानी बढेको स्थानीय पौष्टिक खाद्यबाट तयारी परम्परागत परिकार छोड्दै आयतित चामलबाट खाद्य पूर्ति गर्ने बढेको भाते चलनले खाद्य असुरक्षाको स्थिती चर्काएको पाईयो ।

कृषिमा अनभिज्ञता तथा अवैज्ञानिकता :
छलफलमा उपस्थित आम किसानले सुधारिएको आधुनिक खेति थाहा नभएको र परम्परागत खेतीले पहिरो आदि जाने र खान नपुग्ने अवस्था भएको व्यक्त गरे । सुधारिएको खेतिका रुपमा प्राप्त नयाँ जातका खाद्य वालिहरु (केरा, स्याउ) आदि फलफुलहरु परम्परागत बोट विरुवा भन्दा खासै बढि उत्पादन नदिएकाले ऋण थप्ने माध्यम मात्र बनेको गुनासो पनि गरे । माटो परिक्षण नभएको कारणले कुन माटोमा बाली लाग्छ थाहा नभएकोले सो सुविधा पनि नभएकोले कृषि सुधारको कार्यक्रम अधुरो भएको छ । यस्तो सुविधा पाउन उपस्थित किसानहरुले माग गरे ।

गैससको कार्यक्रम प्रति असन्तुष्टि :

गाउँमा शिक्षा, स्वास्थ्य, कृषि रोजगारी आदिको विकास गर्न गैससहरु आएको तर छोटो समयमा कार्यक्रमहरु बन्द गर्ने, परिवर्तन गर्ने र कार्यक्रमहरु अधुरै छोड्ने खालको उनिहरुको चलन रहेकोले प्रभावकारी कार्यक्रम नभएको गुनासो गरे ।

सुर्खेत स्थित क्षेत्रिय सरकारी निकायहरु सँगको छलफल :

माथि उल्लेखित खाद्य असुरक्षा पिडितहरुको वास्तविकता ९न्चयगलम च्मबष्तिथ० को आधारमा स्थिती विश्लेषण गर्ने सो क्षेत्रका क्षेत्रिय निकायहरु सँग सुर्खेतमा छलफल गरियो । मध्यपश्चिमाञ्चल क्षेत्रिय प्रशासकको कार्यालय कृषिका क्षेत्रीय निर्देशक र खाद्य संस्थानका क्षेत्रीय प्रमुख एवं क्षेत्रिय निर्देशक समेतको सहभागितामा संचालित यो छलफल कार्यक्रममा खाद्य स्थितीमाथि सबैले प्रकाश पारे ।

१. क्षेत्रिय निकायहरु विच खाद्य परिपूर्तिमा समन्वय रहेको र एक अर्का विच सहयोगको वातावरण रहेको पाईयो ।

२. स्थानीय जातका खाद्य उत्पादनको सम्बर्द्धनबाट सो क्षेत्रको खाद्यन्न पर्याप्त उत्पादन गर्न सकिने कृषि निर्देशकको तथ्याङ्क सहितको दावी रहयो ।

कर्णाली अञ्चलका पाँच जिल्ला र दैलेख मात्र आफ्नो कार्यक्षेत्र रहेको खाद्य संस्थान प्रमुखले आफ्नो भनाई राख्दै निम्न स्थितीका सन्दर्भमा प्रकाश पार्नु भयो ।

(क) पर्याप्त भण्डारणको क्षेत्रीय कार्यालयमा अभाव रहेको र हाल स्थानान्तरण भण्डार ९त्चबलकष्त म्भउयत० को रुपमा मात्र सिमीत रहेको ।

(ख) द्यगाभच क्तयचभ को व्यवस्था नभएको ।

(ग) स्थानीय संवेदनशिल विभिन्न जिल्ला गा.वि.स.का अति संवेदनशिल क्षेत्रहरुमा आवश्यक स्थानमा समेत विभिन्न जिल्ला गा.वि.स.का खाद्यन्न वितरण व्यवस्था मिलाइएको ।

(घ) स्थलगत यातायातमा सिन्डीकेट प्रथा उत्पन्न समस्याले गहन प्रभाव पारेको यसका लागि द्धिपक्षय वार्ता गरी खाद्यन्न र नून ढुवानीमा सिन्डीकेट प्रथा नलगाउने सहमति भएपनि कार्यक्षेत्रमा खासै सुधार नआएको ।

(ङ) हवाई यातायात तर्फ सिम्रीक ऐयरसँग हवाई ढुवानीको सम्झौता भए पनि हेलिकोप्टरमा प्राविधिक कठिनाई आएकोले हवाई ढुवानीमा अवरोध आएको ।

(च) अन्य हवाई ढुवानी कर्ताहरुले विश्व खाद्य कार्यक्रमको दर (रु. १२४ प्रति के.जि.) भन्दा खाद्य संस्थानको दर (९५ प्रति के.जि., हाल एक सय पाँच) दर न्यून रहेकोले खाद्य संस्थानको हवाई ढुवानी अपेक्षित रुपमा हुन नसकेको ।

(छ) इन्धनको मुल्यवृद्धि भन्दा उपलब्धतामा आएको अस्तव्यस्तताले पनि खाद्य ढुवानीमा खासै प्रगति हुन नसकेको ।

(ज) खाद्यमा आएको यसवर्षको आकासिदो मुल्यले क्षेत्रीय खाद्य डिपोलाई प्राप्त हुने खाद्य गुणस्तरयुक्त रहेता पनि लामो भण्डारणका कारण प्रभावित हुनसक्ने तर त्यसका लागि खासै कार्यक्रम नभएको ।

(झ) विभिन्न जिल्लाका अति संवेदनशील क्षेत्रमा भण्डारण र वितरण व्यवस्थापन नभएकोले पनि समस्या बढेको पाईयो ।

(ञ) खाद्य स्थितीको योजनाबद्ध विश्लेषण र व्यवस्थापन भन्दा पनि खवर माध्यम तथा अन्य क्षेत्रबाट विषय उठान भएपछि तत्कालको जागरुकता देखिने केन्द्र देखि जिल्ला सम्मको प्रकृति र यसबाट जनतामा आउने महत्वकाक्षां आदिले पनि समस्या विकराल बनाएको देखिन्छ ।

(ट) यस्तो स्थितीमा जिल्ला, गाउँ र वडा तथा खाद्य प्रभावित वस्तिमा अति प्रभावित समुदायमा घर परिवार तथा व्यक्ति विषेश सम्म पुग्ने भरपर्दो माध्यम नभएकोले सरकारद्धारा उच्च अनुदान दिई आपूर्ति गरिएको खाद्यन्न समेत अति आवश्यक घर परिवारमा नै पुग्ने गरेको छ भन्ने स्थिती नरहेको जानकारी गराए ।

(ढ) स्थानीय जनप्रतिनिधि र हालको वितरण प्रचलनको आवश्यकता जन्य क्षेत्र र समुदायमा खाद्य वितरण गर्ने भन्दा पनि प्राप्त खाद्य सहयोग सबैले समानुपातिक रुपमा खानुपर्छ भन्ने भावना प्रवल रहेकाले स्थिती अझै असामान्य रहेको छ ।

(ड) खाद्य संस्थन र विश्व खाद्य कार्यक्रमका दिन कार्यकमीक समन्वयको अभाव तथा भोकपिडित क्षेत्रमा कामगर्ने गैसस र सरकारी नीकायवीचको सम्बन्ध नहुनु पनि खाद्य समस्या वृद्धिको कारण रहेको देखियो ।

(ढ) स्थानीय जनप्रतिनिधि तथा खाद्य समितिको विकास पार्नु अर्थात सो क्षेत्रमा आपूर्ति गरिएको खाद्य सामाग्री वा अन्य सवै सुविधा सामानुपातिकरुपमा पाउनु पर्ने धारणाले लक्षित पिडित समुदाय र परिवार सम्म खाद्य सुरक्षाको प्रत्याभूती हुन नसकेको पाइयो ।

सुझाबहरु :

१. तत्कालको परिस्थितीमा सुरक्षा संयन्त्र सँग समेत समन्वय राखी खाद्य वितरण व्यवस्था मिलाउने र सैनिक हेलीकोप्टरको समेत उपयोग गर्नु पर्ने ।

२. यसवर्षको खाद्य समस्या विगत हिउँदे वालीको उत्पादमा आएका लामो खडेरीका कारणले आगामी वर्ष समयमै मौसमी उत्पादन विवरणको तथ्याङ्क राख्न र अति संवेदनशिल गाउँ, क्षेत्र, समुदाय र घरपरिवारको समेत लगत राख्न विश्व खाद्य कार्यक्रम लगायत राष्ट्रिय तथा अर्न्तराष्ट्रिय निकायहरुलाई परिचालन गर्ने ।

३. तत्काल खाद्य वितरण गर्दा संम्बन्धित जिल्लाका प्रमुख जिल्ला अधिकारी, स्थानीय विकास अधिकारी लगायत खाद्य वितरण समितिहरुलाई प्राथमिकिकरण गरि दलित, जनजाति, महिला आदिको आवश्यकतालाई उचित ध्यान दिन निर्देशन गर्ने ।

४. आगामि वर्ष, वर्षायाम शुरु हुनु अगावै (जेष्ठ १५ भित्र) खाद्य असुरक्षित क्षेत्र पहिचानका आधारमा स्थानीय रुपमा अस्थायी खाद्य भण्डारणको व्यवस्था मिलाउने र वितरणको प्राथमिकीकरण युक्त कार्यक्रम संयोजन गर्ने ।

५. दिर्घकालिन रुपमा आपूर्ति स्थानीय उत्पादनबाट नै जैविक विविधताका आधारमा सम्पन्न हुन सक्ने कार्ययोजनाका साथ अगाडि बढ्न जिल्ला कृषि कार्यालय, जि.वि.स, स्थानीय निकाय, गैसस तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघसंस्थाहरुको कार्यक्रम तथा सहयोगहरुलाई समन्वयात्मक ढंगबाट परिचालन गरेर राष्ट्रिय स्तरको खाद्य अभाव क्षेत्र, खाद्य व्यवस्थापन समिति गठन गर्ने ।

इज्न्मृज्ञ लाई

१. वर्तमान मध्यपश्चिमका हिमाली तथा पहाडी भेगका जिल्लाहरुको खाद्य संकट संवेदनशिल अवस्थामा रहेको पाईयो ।

२. खाद्य उपलब्धता सम्बन्धि उत्पादन, भण्डारण र बजार आपूर्ति र ढुवानी आदि विषयमा सम्बन्धित सरकारी निकाय लगायत सम्बन्धित क्षेत्रहरुको कमजोर रहेको पाईयो ।

३. यो खाद्य समस्यालाई खाद्य अधिकारको रुपमा स्थापित गरी परिपूर्तिको उत्तरदायित्व सम्बन्धित बोध गराउने अभियान कै रुपमा विषय उठान गर्नु आवश्यक रहेको देखियो । तथा मुल्याङ्कन अनुमान

४. कार्यसम्पादनलाई सुदृढ गर्न ल्इकरक्ष्ल्इक लगायत नागरिक समाजको भुमिका समन्वय गर्ने सक्रिय भूमिका निर्वाह गर्ने आवश्यक देखियो ।

५. राष्ट्र तथा अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा यस विषय वस्तुको गाम्भिरतापूर्वक उठाउन तथा नितीनिर्माण कार्यान्वयन तहसम्म प्रभावकारीता ल्याउन आवश्यक कार्य गर्ने आवश्यक देखियो ।

६. यी सवै काममा इज्न्मृज्ञ को पहलकर्मी प्रभावकारी हुने

विश्व खाद्य कार्यक्रम

१. ध्ँए ले खेलेको भुमिका सह्राहनिय पाईयो । विशेषगरी अनुगमन तथा मुल्याङ्कन पूर्वसूचना र कामका लागि खाद्यन्न कार्यक्रम उल्लेखनिय रहेको देखियो ।

२. खाद्यन्न भण्डारण व्यवस्थापन स्थानीय तहमा वितरण सञ्जालको अभावमा अति आवश्यक परिवारमा खाद्य पहुँचको अवस्थामा कमजोर रहेको पाईयो । यसका लागि अन्तराष्ट्रिय तहमा सहयोग र सहकार्य वृद्धि गर्न आवश्यक देखियो ।

३. ध्ए को कार्यक्रम कामका लागि खाद्यन्न लाई वास्तविक खाद्य असुरक्षित जनताको पहुँच भित्र पुग्ने गरी कार्य समायोजन गर्नु पर्ने खाँचो देखियो ।

४. ध्ए को वितरण घेराभन्दा बाहिर नजिक अति आवश्यक जनसमुदायमा पुऱ्याउन कार्यशैलीको पूनरावलोकन गर्नु पर्ने देखियो ।

अन्य संस्थाहरुलाइ

थ्ब्ऋ ल्भउबी ले जिल्ला स्तरका सवै निकायहरुलाइ खाद्य अधिकार सम्वन्धि
जनचेतना तथा कार्यकर्ताहरुलाई उचित तालिमको व्यवस्था गर्नुपर्ने देखियो ।
च्च्ल को ग्रामीण पुर्ननिर्माण कार्यक्रम खाद्य पिडित समूहपरक हुनुपर्ने र सामान्वत खाद्य
उत्पादनमा सहयोगी हुनुपर्ने देखियो ।
ऋध्क्ष्ल ले खाद्य क्षेत्रमा व्याप्त वालकुपोषणको अवस्थामा सुधार गर्न स्थानीय रुपमा उपलब्ध
खाद्यको आधुनिक प्रयोग सम्बन्धी जगरुकता ल्याउने कार्यमा सघनता हुनुपर्ने देखियो
च्तँ संजालले खाद्य स्थितिहरुको मुद्दा स्थानीय तथा अन्तराष्ट्रिय रुपमा स्थापित रुपरेखामा
उठाउन गरि ध्यानाकर्षण गर्ने कार्यमा जोड दिनुपर्ने देखियो ।

(क) सरकारी निकायसँग अर्न्तवार्ता

१. ध्रुव प्रसाद शर्मा निमित्त क्षेत्रिय प्रशासक, क्षेत्रिय प्रशासन कार्यालय, सुर्खेत

२. राम प्रसाद पूलामी निमित्त क्षेत्रीय कृषि निर्देशक

३. जमुना प्रसाद गोइत, शाखा प्रवन्धक नेपाल खाद्य संस्थान

(ख) तथ्य पत्ता लगाउने टोली

१. डा. केशव खड्का : खाद्य अधिकारका लागि राष्ट्रिय सञ्जाल : टोली प्रमुख

२. भरत कार्की : नेपाल ग्रामीण पुनर्निर्माण संस्था (आर.आर.एन.) : टोली सदस्य

३. इन्दिरा शंकर : परिवर्तनका लागि युवा नेपाल, खाद्य अधिकार कार्याक्रम : टोली सदस्य

४. सिद्धराज पनेरु : बालसरोकार सेवा केन्द्र (सिविन) : टोली सदस्य

५. रमेश थापा : राष्ट्रिय मानवअधिकार आयोग, : टोली सदस्य

(ग) दलीत समुदाय, खड्का वाडा गा.वि.स.

(घ) कार्यदल पुनरावलोकन छलफल

राम प्रसाद गौतम : मानव अधिकार उच्च आयुक्तको कार्यालय

भानु पराजुलि : आर.आर.एन.

(ङ) दातृ निकाय

विश्व खाद्य कार्यालय

मानव अधिकार उच्च आयुक्तको कार्यालय

च) पत्रकार सम्मेलन

कार्यदलको प्रतिवेदनका निश्कर्शहरु शार्वजनिक गर्न मिति २०६५।५।२२ गते स्थानिय होटल अर्किड त्रिपुरेश्वरमा पत्रकार सम्मेलनको आयोजना गरिएको थियो । २७ जनाको उपस्थितीमा सम्पन्न पत्रकार सम्मेलनमा पश्चिम पहाडी क्षेत्रको भोकपिडित स्थिति बारे कार्यदलको प्रतिवेदन शार्वजनिक गर्दै यस विषयमा डा. सर्वराज खड्का आर.आर.एन., डा. केशव खड्का खाद्य संजाल र श्री इन्दिरा शंकर याक नेपाल ले प्रकास पार्नु भयो । साथै पत्रकारहरुको जिज्ञासाको उत्तर दिनु भयो । सो सम्मेलनको प्रेश विज्ञप्ती निम्न बमोजिम छ :

अनुसूचीहरू

अनुसूची १: प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्न आयोजित प्रेस सम्मेलनका फोटोहरू

□

□

□

अनुसूची २: ग्ल्इज्ञ्यृज्च को कार्यालय, नेपालगंजमा छलफल

☐

☐

अनुसूची ३: प्रेस वक्तव्य

ययनको आधारमा तयार गरेको प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिएको छ ।

उक्त संयुक्त कार्यदलले कर्णाली अंचलका भोकमरी प्रभावित क्षेत्रका जनसमुदायस“गको प्रत्यक्ष छलफल तथा त्यस क्षेत्रका राजनीतिक नेताहरू, विकास कार्यकताहरू र सरकारी कर्मचारीहरूस“गको प्रत्यक्ष कुराकानीको आधारमा तयार गरेको उक्त प्रतिवेदन आज काठमाडौंमा सार्वजनिक गरिएको छ ।

लामो खडेरी, सिंचाईको अभाव, जथाभावी रासायनिक मलको प्रयोग, स्थानीय भौगोलिक वातावरण सुहाउदो वीऊ विजनको

अभाव, वैकल्पिक रोजगारीको खोजीमा परिवारका पुरुष सदस्यहरुको विदेश पलायनका कारण सो भेगमा कृषि उत्पादनमा कमी आएको कुरा प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिएको छ । यसैगरी स्थानीय समुदायमा बढ्दो रुपमा देखिएको स्थानीय खाद्यान्नप्रतिको विरक्ति र आयातित खाद्यान्नप्रतिको मोहको कारणबाट पनि खाद्य संकटको स्थिति उत्पन्न भएको कुरा सो प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिएको छ ।

यसका साथै सो क्षेत्रमा खाद्य आपूर्ति गर्नका लागि नेपाल खाद्य संस्थान र विश्व खाद्य कार्यक्रम (डब्ल्यू.एफ.पी.) को वीचमा आवश्यक समन्वयको अभाव पनि सो क्षेत्रमा भोकमरीको समस्याको लागि जिम्मेवार रहेको कुरा प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिएको छ । सरकारी अनुदानमा सीमित रुपमा उपलब्ध खाद्यान्नको प्राथमिकताको आधारमा न्यायसंगत वितरणभन्दा पनि समानुपातिक वितरणको लागि स्थानीय जनप्रतिनिधिहरुको दवावका कारण खाद्य संकट झन् टड्कारो देखिएको कुरा पनि प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिएको छ ।

सो क्षेत्रमा हालसम्म पनि छुवाछूत प्रथा कायम रहेको र दलित समुदायको परम्परागत पेशामा आएको संकटका कारण हालको खाद्यान्न संकट र भोकमरीको समस्याबाट सबैभन्दा बढी स्थानीय दलित समुदाय पीडित रहेको कुरा प्रतिवेदनले सार्वजनिक गरेको छ ।

यसैगरी सो प्रतिवेदनमा तत्काललाई सुरक्षा संयन्त्र
“
 समेत समन्वय राखी खाद्य वितरण व्यवस्था मिलाउनु पर्ने, आगामी वर्षको लागि मौसमी बालीको उत्पादन विवरण राख्न र अति संवेदनशील क्षेत्र, गाउ“ र समुदाय र घरपरिवारको लगत राख्न विश्व खाद्य कार्यक्रम लगात राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय निकायहरुलाई परिचालन गरिनु पर्ने सुझाव समेत दिइएको छ ।

दस जिल्लामा खाद्यान्न संकट चरम

काठमाडौं, २२ भदौ : मध्यपश्चिम क्षेत्रका १० जिल्ला खाद्य सुरक्षाका दृष्टिले अति प्रभावित रहेको एक अध्ययनले देखाएको छ।

नेपालस्थित मानवअधिकार उच्चायुक्तको कार्यालय, राष्ट्रिय मानवअधिकार आयोग, नेपाल ग्रामीण पुनर्निर्माण संस्थालगायतका संघसंस्थाद्वारा उक्त क्षेत्रको स्थलगत अध्ययनपछि आइतबार सार्वजनिक प्रतिवेदनमा मध्यपश्चिमका पाँच वटा बाहेकका जिल्लामा खाद्यसंकट देखिएको उल्लेख छ। प्रतिवेदनका अनुसार कालिकोट, हुम्ला, मुगु, डोल्पा, बाजुरा, अछाम, दैलेख, रुकुम र जाजरकोटमा खाद्यान्न संकट भएको पाइएको छ। खाद्यान्न अभावकै कारण केही परिवारले घरसमेत छाड्नुपर्ने अवस्था सिर्जना भएको छ। पर्याप्त भण्डारणको अभाव, हवाई यातायात भरपर्दो नहुनु, खाद्य संस्थानले प्रभावकारी रूपमा खाद्यान्न आपूर्ति गर्न नसक्नु, यातायातमा सिन्डिकेट प्रणालीका कारण खाद्यान्न आपूर्तिको व्यवस्था हुन नसक्नुजस्ता कारणले ती जिल्लामा खाद्यान्न संकट उत्पन्न भएको पनि प्रतिवेदनमा जनाइएको छ। —रासस